
ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 378: 005.336.2

Інна Давидченко

**СУТЬ ДЕФІНІЦІЇ «ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ»,
«ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»
У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Розглядається зміст понять «лінгвокультурологія», «компетентність» і «компетенція», «лінгвокультурологічна компетентність». На основі комплексної наукової рефлексії визначено зміст лінгвокультурологічної компетентності, виділивши основні етапи становлення даних понять і соціально-історичні передумови, що забезпечують динаміку їх розвитку для реалізації багатопланового дослідження формування лінгвокультурологічної компетенції майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.

Ключові слова: лінгвокультурологія, компетентність, компетенція, лінгвокультурологічна компетентність, професійна майстерність, майбутній вихователь.

Рассматривается содержание понятий «лингвокультурология», «компетентность» и «компетенция», «лингвокультурологическая компетентность». На основе комплексной научной рефлексии определено содержание лингвокультурологической компетентности, выделив основные этапы становления данных понятий и социально-исторические предпосылки, обеспечивающие динамику их развития для реализации многопланового исследования формирования лингвокультурологической компетенции будущих воспитателей детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: лингвокультурологии, компетентность, компетенция, лингвокультурологическая компетентность, профессиональное мастерство, будущий воспитатель.

We consider the meaning of «linguistics», «competence» and «competence», «linguistic and cultural competence». On the basis of a comprehensive scientific reflection defined content linguo-cultural competence, highlighting the main stages of these concepts and socio-historical background, providing a dynamic of their development to implement multilateral study the formation linguo-cultural competence of future teachers of preschool children.

As the research of the concept of «linguistic culture» is considered at the end of the XX century, and the term «competence» appears in foreign science in the 60–70-s of the XX century, our study is limited with historical period from the 60s of the XX century to nowadays.

In the history of the concept of «linguistic and cultural competence» and

the problem of its formation of future teachers of preschool children, we can distinguish three periods: the first – from the 60s of XX century to the 90-s of XX century; the second – from the 90s of XX century to the end of XX century; the third – from the beginning of XXI century to nowadays.

Key words: *linguistics, competence, competence, linguistic and cultural competence, professional skills, future teacher.*

У сучасних педагогічних дослідженнях наголошується важливість розглядання полікультурних аспектів професійної підготовки, проводяться дослідження в області полікультурної освіти і культурології освіти. Проте питання формування лінгвокультурологічної компетентності не знайшли належної наукової уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема лінгвокультурологічної компетенції майбутнього фахівця інтенсивно розглядається в різних аспектах. Проаналізувавши дослідження В. В. Воробйова, О. І. Зінов'євої, В. В. Красних, В. А. Маслової, Є. Є. Юркова, вважаємо, що лінгвокультурологія – це наука, що виникла на стику лінгвістики і культурології, досліджує прояви культури народу, які позначилися і закріпилися в мові.

Метою статті доцільно визначити центральними поняттями – «лінгвокультурологія» і «компетентність» та на основі комплексної наукової рефлексії визначити зміст лінгвокультурологічної компетентності, виділивши основні етапи становлення даних понять і соціально-історичні передумови, що забезпечують динаміку їх розвитку для реалізації багатопланового дослідження формування лінгвокультурологічної компетенції майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвокультурологія – це галузь лінгвістики, що виникла на стику лінгвістики і культурології, гуманітарна дисципліна, що вивчає втілену в живу національну мову і яка виявляється в мовних процесах матеріальної і духовної культури, інтегративну галузь знань, яка вбирає в себе результати досліджень у культурології та мовознавстві, етнолінгвістики та культурної антропології [4, с. 4, 32].

Лінгвокультурологія – це комплексна наукова дисципліна синтезуючого типу, що вивчає взаємозв'язок і взаємодії культури і мови в його функціонуванні і відбиває цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності їх мовного і позамовного (культурного) змісту за допомогою системних методів і з орієнтацією на сучасні пріоритети та культурні встановлення (система норм і загальнолюдських цінностей) [1, с. 32, 36–37].

Лінгвокультурологія – це дисципліна, яка вивчає прояв, відображення і фіксацію культури в мові та дискурсі, безпосередньо пов'язану з вивченням національної картини світу, мовної свідомості, особливостей ментально-лінгвального комплексу [3, с. 12].

Лінгвокультурологія – це філологічна наука, яка досліджує різні

способи подання знань про світ носіїв тієї чи іншої мови через вивчення мовних одиниць різних рівнів, мовної діяльності, мовної поведінки, дискурсу, що повинно дозволити дати такий опис цих об'єктів, яке у всій повноті розкривало б значення аналізованих одиниць, його відтінки, конотації та асоціації, що відображають свідомість носіїв мови [2, с. 13].

У психолого-педагогічній літературі існує достатня теоретична і експериментальна база для вирішення завдань, що виникають в освітній практиці вищої школи по формуванню професійної компетентності та її складових, у тому числі лінгвокультурологічної. Помітний внесок у лінгвістичну теорію культурно-ситуативних моделей внесли Л. Вітгенштейн, Г. Гійом, Гумбольдт, О. Потебня. Проведений нами аналіз педагогічної та методичної літератури показав, що наразі є чимало вітчизняних і зарубіжних публікацій, в яких досліджуються лінгвокультурологічні аспекти компетентності. Так, А. М. Іонова, Л. І. Ушакова у своїх дисертаційних дослідженнях «Лінгвокультурологічна компетентність майбутніх учителів іноземних мов», досліджували лінгвокультурологічний підхід до вивчення іноземних мов. У своїх дисертаційних дослідженнях Т. Симоненко «Лінгвокультурологічний аспект навчання рідної мови», В. Ф. Дороз «Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики у 5–6 класах шкіл з російською мовою навчання» розглядали особливості формування лінгвокультурологічної компетенції у процесі вивчення рідної мови. Дисертаційні дослідження А. О. Подгурбських «Формування лінгвокультурної компетентності студентів педагогічних ВНЗ», наукові статті Л. Коваленко, А. Шелякіної «Формування лінгвокультурної компетенції студентів як один із способів подолання комунікативних бар'єрів» присвячені формуванню лінгвокультурологічної компетентності викладача вищого навчального закладу.

Проте, незважаючи на істотний інтерес учених і значущість отриманих результатів досліджень, проблема формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку не отримала на сьогодні належної наукової уваги і не вирішена достатньою мірою.

У історії розвитку поняття «лінгвокультурологічна компетентність» у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку ми виділяємо три періоди: перший – з 60-х років ХХ століття до 90-х років ХХ століття; другий – з 90-х років ХХ століття до кінця ХХ століття; третій – з початку ХХІ століття до теперішнього часу.

Охарактеризуємо детальніше вказані періоди.

1. Період з 60-х років ХХ століття до 90-х років ХХ століття. Становлення терміну «компетентність» у кінці 1960-х – початку 1970-х рр. у західній науці зв'язується з появою особливого напрямку досліджень – компетентнісного.

1984 року Джон Равен у своєму дослідженні «Компетентність у сучасному суспільстві» наводить розгорнуте визначення компетентності,

трактуючи її як життєвий успіх в соціально значимій сфері [5, с. 253], викладає свої уявлення про природу компетентності, розрізняє види компетентності і здійснює їх класифікацію. У кінці періоду з'являються дослідження поняття «Професійна компетентність», доцільність введення якого обумовлена широтою його змісту, інтеграційною характеристикою, об'єднуючою такі поняття, як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності» тощо.

Отже, поняття «компетентність» розглядається у цьому періоді у контексті питань та інтегрує основні характеристики певної професійної діяльності. Необхідно зупинитися на питанні історії виникнення і функціонування у проблемному полі науки поняття «лінгво-культурологія».

На думку Клода Льові-Стросса, мова входить у культуру, тобто є її складовою частиною, і в той же час утворює продукт культури [2, с. 27]. Оскільки поняття «Лінгвокультурологічна компетентність» у даному періоді відсутнє, дослідження професійної педагогічної підготовки у лінгвістичній сфері обмежені процесом формування комунікативної компетентності з акцентом на пріоритет розвитку у студентів емоційної стійкості, здібності конструювати прямий і зворотний зв'язок, формування мовних умінь і навичок, а також уміння управляти комунікацією. Відзначені моменти, дозволяють нам виділити соціально-історичні передумови, що склалися в 60–90-і роки ХХ століття:

– культурно-історичні: зміна соціально-історичного і соціально-професійного контексту життєдіяльності людини в аспекті актуалізації його інтелектуально і особово-обумовленого досвіду, переосмислення феноменів мови і культури та їх місця в суспільстві і цивілізації в цілому;

– теоретичні: спроби переосмислення мови як компонента культури, теоретичне обґрунтування лінгвокультурологічного напрямку науки, спроби теоретичного осмислення компетентності фахівця;

– практичні: зміна вимог суспільної комунікативної практики до комуніканту, здібності функціонувати у реальній комунікативній ситуації, розробка моделі профілю спеціальності, що охоплює основні види науково-педагогічної діяльності, включення в професійну педагогічну підготовку нових компонентів.

2. Період з 90-х років ХХ століття до кінця ХХ століття характеризується використанням категорії компетенція / компетентність у теорії та практиці вивчення мови, дослідженнями учених, які визначають класифікації компетенції, а також спробами визначити учення, маючи на увазі їх формування як кінцевого результату (А. К. Маркова, Л. О. Петровська).

До кінця ХХ століття учені прийшли до висновку, що у мовознавстві не знайшлося місця культурі, яка формує людину і його інтелект, а світ не розглядається за допомогою культури і мови народу. Подальші дослідження проблеми, що цікавить нас, проводилися в рамках наступних основних наукових напрямів:

– дослідження культури через мову (А. Брюкнер, В. В. Іванов, Н. І. Толстой та ін.). У рамках такого напряму культура розглядається як спосіб організації думки мовної особи та умови формування різних мовних концепцій та категорій. Цінним з наукових позицій є той факт, що культура розглядається не просто поряд з лінгвістикою, а є засобом, необхідним для повного аналізу мови і тексту;

– розгляд мови як засобу створення, розвитку та збереження культури (К. Льові-Стросс, Ю. М. Лотман, К. Манхейм та ін.). Важливим є положення, що за допомогою мови створюються реальні, об'єктивно існуючі твори матеріальної і духовної культури.

На основі цих ідей на рубежі тисячоліть на стику лінгвістики і культурології виникає нова наука – лінгвокультурологія, предметом дослідження якої стають прояви культури народу, які відбилися і закріпилися в мові [2, с. 28].

Услід за В. А. Масловою [4] ми вважаємо, що предметом лінгвокультурології є дослідження і опис засобів і способів взаємодії мови і культури в синхронному аспекті. На даному етапі ми виявили наступні соціально-історичні передумови:

– культурно-історичні: зміна соціально значимих областей діяльності людей, соціального, історичного і міжкультурного контексту функціонування комунікативних процесів в соціумі;

– теоретичні: екстраполяція компетентності як наукової категорії в галузі освіти; нові тенденції у вирішенні термінологічної проблеми, пов'язаної зі співвідношенням компетенції і компетентності, – «наскрізний» системний характер їх загальних сегментів, що включають інтегровану, ідеальну, нормативну характеристику фахівця і перенесення досліджень цих педагогічних феноменів у професійну діяльність;

– практичні: вивчення і аналіз взаємодії мови і культури в культурно-національній самосвідомості та особливостей його вираженні за допомогою знаків, і, як наслідок, обґрунтування наукового статусу лінгвокультурології та дослідження питання виявлення культурно-мовної компетенції суб'єктів лінгвокультурологічного співтовариства; початок розробок у сфері професійної лінгвокультурологічної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку педагогічних навчальних закладів.

3. Період з початку XXI століття до теперішнього часу характерний тим, що відбуваються зміни в суспільстві, співвідносні з глобальним завданням забезпечення входження людини в соціальний світ, його продуктивній адаптації.

Розглянемо специфіку наукових досліджень поняття «лінгвокультурологія». На етапі розвитку наукової думки вона вважається взаємодією багатьох наук – лінгвістики, етнографії, культурології, філософії. У розробці сучасної лінгвокультурологічної методології існує декілька напрямів [2, с. 28]:

1) лінгвокультурологія окремої соціальної групи, етносу в яскравому

в культурному відношенні період, дослідження конкретної лінгвокультурологічної ситуації;

2) діахронічна лінгвокультурологія, тобто вивчення змін лінгвокультурологічного етапу етносу за певний період часу;

3) порівняльна лінгвокультурологія, що досліджує лінгвокультурологічні прояви різних, але взаємозв'язаних етносів;

4) лінгвокультурологічна лексикографія. У цей період часу лінгвокультурологія визначається як новий науковий напрям, а не просто поєднання двох взаємодіючих наук – лінгвістики і культурології, як міждисциплінарна, самостійна галузь, що має свої цілі, завдання, об'єкт і предмет дослідження.

Проаналізовані моменти, дозволяють нам виділити соціально-історичні передумови становлення поняття лінгвокультурологічної компетентності, що склалися в період з початку ХХІ століття до теперішнього часу, до основних з яких ми відносимо:

– культурно-історичні: входження України в світовий освітній простір, зміну контексту професійної діяльності та підвищення вимог до якості професійної освіти, яка повинна відповідати міжнародним стандартам, де поряд із знаннями, уміннями, навичками, досвідом у структурі компетентності представлена ціннісно-смілова орієнтація, мотивація, професійна спрямованість фахівців, творчі здібності, механізми самоорганізації та саморегуляції діяльності;

– теоретичні: зміна характерологічних ознак компетентності, яка відрізняється складністю змісту, умотивованістю використання і наявністю потенційної і актуальної сторін; посилення міжкультурної спрямованості досліджень комунікативної компетентності та наведення переліку компонентів наочного змісту іншомовної комунікативної компетентності відповідно до загальноєвропейської компетенції; дослідження теоретичного обґрунтування інваріанта професійної компетентності як багатокомпонентної професійно-особової якості майбутнього вихователя дітей дошкільного віку і визначення змісту кожного його компонента як предмету формування в освітньому процесі, створення бази для розробки моделі формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку;

– практичні: емансипація лінгвокультурології як галузі наукових знань та її самостійне функціонування, у тому числі і як аспекту лінгводидактики, що розглядає проблеми взаємодії культури і мови в процесі його розвитку.

Проведений нами багатоаспектний аналіз понять «компетентність» і «лінгвокультурологія», дозволив зробити наступні висновки і перспективи:

– компетенція розглядається як властивість (якісна характеристика), а компетентність – як володіння цією властивістю (діяльнісна характеристика);

– не дивлячись на різноманітність трактувань компетенції та компетентності однієї з найважливіших характеристик їх елементів є

активність і наявність знань, умінь, навичок та досвіду, наявність потенційної та реалізованої структури (внутрішня і зовнішня діяльність);

– трактування лінгвокультурології як комплексної наукової дисципліни безпосередньо пов'язаної з дослідженням культури, яка вивчає певним чином відібрану і організовану сукупність культурних цінностей, досліджує живі комунікативні процеси сприйняття мови, досвід мовної особи і національний менталітет, дає системний опис мовної «картини світу» і забезпечує виконання освітніх, виховних та інтелектуальних завдань освіти;

– під лінгвокультурологічною компетентністю ми розуміємо інтеграційну якість особи, що включає знання, уміння та навички, пов'язані з відбором, засвоєнням, переробкою, трансформацією і використанням у практичній діяльності інформації про лінгвокультурологію, досвід міжкультурної комунікації та особові якості, необхідні для її успішного здійснення в умовах іншої лінгвокультурології.

Характеризуючи сутнісні ознаки компетентності людини, варто пам'ятати, що вони постійно змінюються (зі зміною світу, зі зміною вимог до «успішного дорослого»); мають діяльнісний характер узагальнених умінь у поєднанні з предметними уміннями і знаннями в конкретних галузях (ситуаціях); виявляються в умінні здійснювати вибір, виходячи з адекватної оцінки себе в конкретній ситуації; пов'язані з мотивацією на неперервну самоосвітню діяльність.

Сучасним життям висуваються високі вимоги до професійної підготовки студентів – майбутніх вихователів. Саме тому необхідним є оволодіння культурою мовлення, що допоможе майбутнім фахівцям освіти стати справжніми майстрами своєї справи з високим рівнем знань і вмінь у галузі педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воробьев В. В. Лингвокультурология теория и методы / Воробьев В.В. – М., 1997. – С. 32, 36–37.
2. Зиновьева Е. И. Лингвокультурология: теория и практика / Зиновьева Е. И., Юрков Е. Е. – СПб. : ООО «Издательский дом «МИРС», 2009. – С. 13.
3. Красных В. В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология / Красных В. В. – М., 2002. – С. 12.
4. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студентов вузов / Маслова В. А. – 4-е изд. – М. : Академия, 2010. – 204 с.
5. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Равен Дж. / Пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2002. – 396 с.
6. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.